

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра фінансів

Допущено до захисту
Завідувач кафедри

_____ (підпис)
“ ____ ” _____ 202__ р.

Реферат
кваліфікаційної роботи
на здобуття освітнього ступеня магістра
зі спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування
за магістерською програмою професійного спрямування Управління
публічними фінансами

на тему: «Бюджетна система як інструмент регулювання економічного
розвитку»

Виконавець:

студент ФФБС

Гончарук Віталій Олександрович

Науковий керівник:

Кандидат економічних наук, доцент

Логвіновська Світлана Іванівна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Бюджетна система виступає ключовим інструментом для впровадження соціально-економічної політики держави. Водночас її форма та зміст обумовлені різноманітними чинниками як зовнішніми, так і внутрішніми. Економічний розвиток, політичний ландшафт, обрана воєнна стратегія і модель соціальної політики визначають ті показники, які відображаються у бюджеті. В свою чергу, бюджет має прямий або опосередкований вплив на економіку держави.

Використання бюджетної системи як інструменту для регулювання економіки в умовах воєнного стану та під впливом викликів сьогодення ускладняється впливом на діяльність учасників бюджетних відносин, які визначаються об'єктивними і суб'єктивними чинниками у соціально-економічному середовищі країни та в світі. Однією з цілей бюджетного процесу як рушія функціонування бюджетної системи є забезпечення контрольованого і передбачуваного впливу на зміст бюджету з урахуванням цих чинників, щоб співвідношення бюджетних доходів і видатків відповідало фінансовій політиці держави. У зв'язку з чим організація бюджетного процесу вимагає вибору раціональних схем взаємодії його учасників, удосконалення методів складання та виконання бюджету, а також здійснення бюджетного контролю.

Важливим завданням є підвищення ефективності використання бюджетних коштів та коштів, отриманих від міжнародних фінансових організацій (МФО). Також актуалізується питання щодо стимулювання залучення приватних фінансових ресурсів для створення сучасної інфраструктури та обрання пріоритетних напрямків їхнього витрачання.

Серед вагомих наукових досліджень у сфері функціонування бюджетної системи як інструменту регулювання економічних процесів можна назвати праці О. Василика, І. Волохової, В. Кудряшова, Л. Лисяк, І. Лук'яненко, І. Луніної, І. Лютого, А. Мазаракі, В. Макогон М. Д. Пасічного,

Л. Сідельникової, В. Федосова, І. Чугунова, С. Юрія та інших. Разом з тим, недостатньо дослідженими є питання удосконалення бюджетної системи держави з огляду на виклики останніх років. Зазначене свідчить про актуальність дисертаційної роботи та обумовило визначення її мети, завдань, об'єкту і предмету дослідження

Разом з тим, недостатньо дослідженими є питання удосконалення бюджетної системи держави в умовах воєнного стану та поствоєнного відновлення. Зазначене свідчить про актуальність обраної теми роботи та обумовило визначення її мети, завдань, об'єкту і предмету дослідження.

Метою роботи є дослідження особливостей функціонування бюджетної системи як інструменту регулювання економічного розвитку.

Для досягнення мети роботи було поставлено наступні завдання:

- дослідити сутність бюджетної системи держави та висвітлити її значення як інструменту регулювання економіки;
- розглянути бюджет як інструмент економічного розвитку держави;
- узагальнити ключові небезпеки та загрози функціонування бюджетної системи держави;
- дослідити організаційно-інституційні аспекти функціонування бюджетної системи держави;
- проаналізувати формування доходів бюджету;
- здійснити аналіз видатків бюджету як складової регулювання економічного розвитку держави;
- дослідити зарубіжний досвід функціонування бюджетної системи в різних країнах світу та можливості його імплементації до українських реалій;
- розробити напрями вдосконалення бюджетної системи України.

Об'єктом дослідження виступає бюджетна система як інструмент регулювання економічного розвитку.

Предметом дослідження є теоретичні засади та практичні аспекти функціонування бюджетної системи як інструменту регулювання економічного розвитку.

У роботі було використано такі основні методи макроекономічного аналізу: загальнонаукові методи для визначення сутності бюджетної системи; статистичний метод, метод індукції та дедукції для проведення аналізу сучасного стану бюджетної системи.

Інформаційною базою дослідження при написанні кваліфікаційної роботи виступали законодавчі акти, основними з яких є: Бюджетний кодекс, Податковий кодекс України, а також статистичні дані Державної казначейської служби України, Звіти Державної податкової служби України, наукові праці, монографії, дані сайту Відкритий бюджет для громадян тощо.

Робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел.

Загалом робота складається з 104 сторінок. Для дослідження наведеної проблеми у роботі використано 16 малюнків та 11 таблиць. Загальний обсяг використаних у роботі джерел склав 62 джерела.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

Перший розділ присвячено розгляду теоретичних засад функціонування бюджетної системи. Другий розкриває особливості цієї системи в останні роки. Третій розділ присвячено зарубіжному досвіду та напямам вдосконалення бюджетної системи України.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження особливостей функціонування бюджетної системи як інструменту регулювання економічного розвитку дозволило зробити наступні висновки:

1. Досліджено сутність бюджетної системи держави та висвітлено її значення як інструменту регулювання економіки та встановлено, що поняття

бюджетної системи повинно відображати не лише єдність, але й наявність протиріч між різними її складовими. Важливою є також можливість кожного бюджету виконувати свої повноваження, які йому закріплені (як власні, так і передані) та впливати на економічний розвиток окремих територій. Отже, визначення бюджетної системи як сукупності бюджетів країни, створених на різних рівнях влади відповідно до прийнятого бюджетного устрою, є обґрунтованим. Між різними ланками бюджетної системи існують протиріччя як щодо розподілу повноважень, так і щодо джерел їхнього фінансування. З'ясовано, що на сьогодні бюджетна система – ключова складова системи державних фінансів і відіграє вагомий роль у економічних перетвореннях, адже є базисом економічного розвитку, опорою для розвитку нових галузей та стимулювання низки процесів. Бюджетні методи, інструменти, важелі та їх функціонування визначають можливість здійснення кількісного і якісного впливу бюджету на соціальне та економічне середовище. У контексті кількісного впливу розглядається обсяг і пропорції мобілізованих і перерозподілених бюджетних коштів. Цей вплив сприяє трансформації доходів та витрат бюджету в стимули для розвитку економіки та підвищення її ефективності. Систематичне використання різних ланок, елементів бюджетної системи дозволяє прискорювати або сповільнювати соціально-економічні процеси та ініціювати досягнення бажаних результатів.

2. Розкрито бюджет як інструмент економічного розвитку держави та зазначено, що основним призначенням бюджету є регулювання розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту за окремими галузями економіки, адміністративно-територіальними одиницями, населенням, яке відбувається на засадах ринкового господарства та відповідає чинній в державі фінансовій політиці. Тобто забезпечувати фінансовими ресурсами потреби економічного й соціального розвитку, сприяти розвитку економіки та окремих територій держави.

3. Здійснено узагальнення ключових небезпек та загроз функціонування бюджетної системи держави в залежності від її типу. Виявлено,

що в міжнародній практиці виділяють три основні моделі фінансування владних повноважень, Дві з цих моделей (моделі диспозитивності та умовної диспозитивності) відповідають принципам Європейської хартії місцевого самоврядування, а третя відома як модель фінансової централізації, що характеризується високим рівнем залежності місцевих бюджетів від центрального бюджету. Для кожної з них характерними є свої небезпеки: невідповідність виконання видатків структурі та обсягу владних повноважень; неефективність фінансування владних повноважень та специфіки підпорядкованості місцевих органів влади центральним; формування суттєвих вертикальних дисбалансів; виникнення значущих економічних та інституційних умов для сепаратизму при одночасному ефективному виконанні владних обов'язків за умов децентралізації; існування регіональних відмінностей в економічному розвитку адміністративно-територіальних утворень та різниця в фінансовому потенціалі; конкуренція між органами місцевого самоврядування та центральними органами влади за розподіл повноважень та джерел фінансування тощо.

4. Досліджено організаційно-інституційні аспекти функціонування бюджетної системи держави та з'ясовано, що організаційно-інституційна основа функціонування бюджетної системи налічує низку органів і інститутів, а саме: Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів, Міністерство фінансів, Національний банк, Інститут бюджету та соціально-економічних досліджень, Рахункова палата України, Державна казначейська служба України, Комітет Верховної Ради України з питань бюджету, Державна податкова служба України, Державна митна служба України, Державна аудиторська служба України та інші. З'ясовано, що інституціоналізація бюджетних відносин охоплює різноманітні сфери, серед яких можна виділити наступні типи інститутів: Політико-правові інститути, спрямовані на забезпечення громадянських та політичних прав громадян і економічних агентів; законодавчі інститути, що формують нормативно-правове та законодавче поле для економічного зростання і структурної модернізації економіки держави; соціальні інститути, які

охоплюють сфери, пов'язані із забезпеченням соціального, морально-етичного та психофізіологічного розвитку особистості в суспільстві. До цих інститутів відносяться, зокрема, системи освіти, охорони здоров'я, пенсійне забезпечення і інші; економічні інститути, які створюють передумови для економічного розвитку держави і беруть активну участь у структуризації бюджетного процесу. Можуть включати органи парламенту, державне фінансування, систему оподаткування, митне регулювання та інші.

5. Проаналізовано особливості та тенденції формування доходів бюджету та виявлено, що доходи бюджету виступають значущою частиною системи фінансових відносин і в умовах циклічного розвитку економіки та глобалізації відбуваються трансформації в структурі та обсязі доходів бюджету. Тенденції формування доходів бюджету за останні п'ять років свідчать, що основна частка в доходах бюджету усі роки, приходилася на податкові надходження і коливалася в межах від 53,1 до 85,4% у 2021 році. Другим за величиною джерелом наповнення бюджету були неподаткові надходження, окрім 2022 року, коли їхня частка в структурі доходів зменшилася і поступилася надходженням від урядів зарубіжних країн та міжнародних організацій. Основні втрати податкових надходжень приходяться на митні платежі, зокрема, ПДВ (зменшення на 33,5% у 2022 році порівняно з 2021 роком) та акцизний податок (зменшення на 47,7% у 2022 році порівняно з 2021 роком) для імпортованих товарів, а також ввізне мито (зменшення на 36,7% у 2022 році порівняно з 2021 роком). За абсолютними показниками найбільше зниження податкових надходжень відзначено у видобувній промисловості, сільському господарстві та переробній промисловості. Зазначено, що серед стратегічних напрямків удосконалення формування доходів бюджету, перш за все, варто зосередити увагу на податковому регулюванні. В економічному плані обґрунтованим вбачається зниження ставки податку на прибуток підприємств для стимулювання реінвестування в модернізацію та розширення виробництва, впровадження системи регулювання трансфертного ціноутворення, зменшення податкового навантаження на оплату праці, індексацію акцизів та екологічного

оподаткування, поступове збільшення рентних та природно-ресурсних платежів. У соціальному напрямку важливим є вдосконалення прогресивної шкали ставок оподаткування доходів фізичних осіб, врахування сімейного стану платника, впровадження оподаткування доходів від розміщення коштів на депозитах, удосконалення механізму непрямого оподаткування товарів споживання та оподаткування нерухомого майна.

6. Проведено аналіз видатків бюджету як складової регулювання економічного розвитку держави та з'ясувало, що відбувається зростання регулюючої функції і потребує посилення контрольна, що реалізується у перерозподілі ВВП між сферами економічної діяльності, адміністративними одиницями, різними групами населення для забезпечення ефективності соціального та економічного розвитку. Виник дефіцит у бюджеті, а також виникли проблеми з обслуговуванням державного боргу. Загалом змінилися умови формування та виконання державного та місцевих бюджетів. Згідно з проведеним дослідженням, встановлено, що основну частину бюджетних надходжень у 2022 році становили міжнародні гранти (дарунки) від країн-партнерів та міжнародних інституцій.

Напрямами розвитку системи видатків бюджету у стимулюванні економічного зростання вбачається підвищення частки капітальних видатків на основі збільшення потенціалу інноваційної складової бюджету, оскільки видатки розвитку у довгостроковій перспективі забезпечують стабільне економічне зростання та належний рівень соціального забезпечення. Важливим залишається підвищення значимості видатків розвитку в бюджетному плануванні, прогнозуванні в цілому, оскільки саме капітальне фінансування з бюджету дозволяє отримувати стійкі та високі темпи економічного розвитку, соціального забезпечення населення у довгостроковій перспективі.

7. Досліджено зарубіжний досвід функціонування бюджетної системи в різних країнах світу та виявлено можливості його імплементації до українських реалій, які полягають у необхідності запровадження підготовки та оприлюднення середньорічного звіту, як це роблять Болгарія, Чеська республіка, Польща,

Румунія та Словаччина; створення та опублікування Громадського бюджету для розуміння громадськістю планів уряду щодо оптимізації державних доходів і витрат; покращення всеосяжного змісту поточного бюджету, який описує макроекономічну та фіскальну структури уряду; збільшення всебічного характеру Бюджетної пропозиції виконавчої влади, особливо щодо інформації про витрати за рік, неподаткові доходи, державний борг, вплив макроекономічних прогнозів на бюджет, позабюджетні фонди, джерела донорської допомоги як фінансової, так і натуральної тощо; поліпшення якості всіх інших звітів.

8. Сформовано напрями вдосконалення бюджетної системи України та окреслено пріоритети бюджетної політики на наступні періоди. А саме Посилення фінансово-економічної обґрунтованості податкових і митних стимулів на етапі розроблення та опрацювання відповідних законопроектів; Запобігання ухваленню рішень щодо формування напрямів бюджетних видатків без належного фінансово-економічного обґрунтування; Уникнення надмірного збільшення бюджетного дефіциту без визначення реалістичних джерел його фінансування, оскільки це може призвести до недофінансування окремих бюджетних програм; Активізація роботи з міжнародними партнерами з метою залучення додаткового пільгового кредитного фінансування, розвитку внутрішнього ринку державних запозичень та вітчизняного фондового ринку загалом, як джерел доступних ресурсів для фінансування бюджетних видатків, необхідних для відбудови національної економіки; поступова детінізація економіки; оптимізація видаткової частини бюджету; поліпшення інвестиційного клімату і постійна державна підтримка для залучення додаткового капіталу в економіку; створення ефективної системи контролю над раціональним використанням бюджетних коштів; удосконалення бюджетної і податкової систем відповідно до вимог ЄС; утримання граничного обсягу дефіциту державного бюджету на економічно безпечному рівні; дотримання термінів і узгодженість етапів бюджетного процесу; розширення повноважень місцевої влади щодо адміністрування податкових надходжень; установлення чітких

критеріїв вирівнювання бюджетної забезпеченості регіонів; створення стабілізаційного фонду для компенсації впливу на Україну неминучих світових криз.

АНОТАЦІЯ

Гончарук В. О., «Бюджетна система як інструмент регулювання економічного розвитку», кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» за магістерською програмою «Управління публічними фінансами», Одеський національний економічний університет.

м. Одеса, 2024 рік

Кваліфікаційна робота магістра складається з трьох розділів. Об'єктом дослідження виступає бюджетна система як інструмент регулювання економічного розвитку.

Предметом дослідження є теоретичні засади та практичні аспекти функціонування бюджетної системи як інструменту регулювання економічного розвитку.

Перший розділ присвячено розгляду теоретичних засад функціонування бюджетної системи. Другий розкриває особливості цієї системи в останні роки. Третій розділ присвячено зарубіжному досвіду та напрямкам вдосконалення бюджетної системи України.

Ключові слова: бюджетна система, доходи бюджету, бюджет, загрози, бюджетна політика, регулювання економіки, видатки бюджету.

ANNOTATION

Honcharuk V. O., " The budget system as a tool for regulating economic development", qualifying work for obtaining a master's degree in specialty 072 "Finance, banking and insurance" under the master's program "Public Finance Management", Odesa National University of Economics.

Odessa, 2024

The master's qualification work consists of three sections. The object of the research is the budgetary system as a tool for regulating economic development.

The subject of the study is the theoretical foundations and practical aspects of the functioning of the budget system as a tool for regulating economic development.

The first chapter is devoted to the consideration of the theoretical foundations of the functioning of the budget system. The second reveals the features of this system in recent years. The third section is devoted to foreign experience and directions for improving the budget system of Ukraine.

Key words: budget system, budget revenues, budget, threats, budget policy, regulation of the economy, budget expenditures.